

2. Prefixace = připojení afixu před odvozovací kmen

Vlastnosti prefixů :

a) Kombinují/nekombinují se s jinými prefixy

- *nadskočit, nadhodit, nadepsat, nadlepit*

+ [po[roz[halit]], [po[od[halit]], [po[po[skočit]], [po[z[měnit]]]

b) Fungují/nefungují jako samostatné slovo: předložkové vs. nepředložkové prefixy

- *pra-, sou-, ex-, vy-, roz-*

+ *mezi, pod, nad, s, od*

c) Jsou/nejsou vázány na jeden typ bázevých j.

- [před[sunout_V]], [přede[psat_V]], [přede[jít_V]], [přede[hnat_V]]; [před[zahrádka_N]], [před[pokoje_N]]

+ [vy[strčit_V]], [vy[letět_V]], [vy[hodit_V]], [vy[táhnout_V]]

Rozdíly mezi vlastnostmi sufixů a prefixů:

1. Regresivní asimilace

/neznělý K + znělý K/ → /znělý K + znělý K/: *prosba, léčba, svatba; sbírat, sbalit*

/znělý K + neznělý K/ → /neznělý K + neznělý K/: *hádky, příhrávka, procházka; odpálit, odtrhnout*

2. Pro šev mezi sufixem a kmenem jsou typické i jiné fonologické změny, které se na švu mezi prefixem a kmenem nerealizují

/kámen/+ní/ → kamenný /kamení/, /koleni/+ní/ → kolenní /kolení/ vs. /od/+trhnout/ → odtrhnout

/ottrhnout/ x /otrhnout/, /od/+dálit/ → /oddálit/

1. Na základě následujících příkladů rozdělte prefixy na ty, jejichž forma při derivaci alternuje, a ty, jejichž forma se nemění. O jaké typy alternací se jedná?

úklid, výtah, přístavek, doplněk, nápis, odtah, přilet, průlom, předklonka, příspěvek, odtah, úlomek, obal, rozkaz, výpotek, předpoklad, náklon, průlet, pohružka, dostavba, rozstřel, náčrtek, nástavba

2. Jaká je základní fonologická forma slovo tvorných sufixů, jimiž jsou odvozena následující slova?

bublinový, na vřesovištích, s letcem, letcova (kukla), dělníci, v domečcích, do sedadel, mnoho přihlášek, komičti herci

3. Cirkumfixace = připojení afixu s jednou funkcí před i za odvozovací kmen

V české tradici se interpretuje jako kombinace prefixace a sufixace (viz ESČ 2002:55); MČ I = **smíšený způsob prefixálně-sufixální**

Za „skutečné“ cirkumfixy v č. lze považovat asi jen ty, jimiž se derivují atenuativní A: *na...l(y)*:

nasládlý, nahnědlý, našedlý, nažloutlý, nahluchlý;

při...l(y): přiblblý, přidržený, přisleplý, přihlouplý

V české tradici se za prefixálně-sufixální deriváty považují i N a A odvozená z PP:

na uchu → náušnice, pod bradou → podbradek, na stěně → nástěnka

bez olova → bezolovnatý, mezi městy → meziměstský, po vodou → podvodní, na stěně → nástěnný

4. Konverze = bezafixální derivace - není realizována připojením prefixu nebo sufixu

Odvozovací a odvozený kmen jsou stejně „dlouhé“, mohou se ale lišit hláskovými alternacemi:

- přechylování křestních jmen: *Jan /jan/ → Jana /jan/, Martin /martin/ → Martina /martin/*

- derivace jmen mláďat: *slon /slon/ → slůně /slůň/, veverka /veverka/ → veverče /veverč/*

Při konverzi se může/nemusí měnit slovní druh bázevých j., vždy se ale mění její gramatické vlastnosti:

1. Slovo tvorné kategorie, při nichž se uplatňuje konverze v rámci stejného SD - mění se deklinace:

- jména mláďat (deklinace *kuře*): [slon]_N → [slůně]_N, [husa]_N → [house]_N, [vlk]_N → [vlče]_N

- kolektiva (uzavřená skupina - deklinace *stavení*): [ořech]_N → [ořeší]_N, [trn]_N → [trní]_N, [kámen]_N → [kamení]_N, [zrno]_N → [zrní]_N, [pero]_N → [peří]_N, [rákos]_N → [rákosí]_N

2. Slovo tvorné kategorie, při nichž se uplatňuje konverze jednoho SD v jiný:

- názvy vlastností (uzavřená skupina): [černý]_A → [černě]_N, [žlutý]_A → [žlutě]_N, [šedý]_A → [šedě]_N, [hnědý]_A → [hnědě]_N, [starý]_A → [stáří]_N, [mladý]_A → [mládí]_N

- názvy dějů a stavů (derivují se z kořene, popř. prefixu + kořene): [hodit]_V → [hod]_N, [letět]_V → [let]_N, [převést]_V → [převoz]_N, [vyměnit]_V → [výměna]_N, [připravit]_V → [příprava]_N, [předpovědět]_V → [předpověď]_N

- relační adjektiva (bázové N označuje zvíře): [slon]_N → [sloní]_A, [pes]_N → [psí]_A, [špaček]_N → [špaččí]_A, [muflon]_N → [mufloní]_A

V české tradici N a A vzniklá konverzí PP interpretují jako **prefixálně-konverzní** deriváty:

na rohu → *nároží*, *za mořem* → *zámoří*, *před jarem* → *předjaří*, *při moři* → *přimořský*, *mezi národy* → *mezinárodní*

1. Jak byla utvořena následující slova: čistou kompozicí, sufixací syntaktické fráze, konverzí syntaktické fráze nebo derivací z kompozita?

černovlasý, novomanžel, novomanželský, polopravda, úhломěr, vlajkonoš, pseudovlajkonoš, pivovarník, stromořadí, časoměřičský, časoměrný, šikmooký

2. Určete bázovou jednotku, její odvozovací kmen a způsob, jímž byla odvozena následující slova (sufixace, prefixace, konverze).

podvrh, podzemí, příjem, přijmout, solit, expřítel, zlobivý, počítač, počítačový, superpočítač, nosivat, nanosít, zápraží, zápražka, zákonný, nezákonný, přesolit, zavazadlový, záměna, zaměřovací